

Maria Zielińska
WSP TK Zielona Góra

ORIENTACJE I CELE ŻYCIOWE STUDENTÓW UCZELNI ZIELONOGÓRSKICH MIEJSCE GRANICY POLSKO-NIEMIECKIEJ W PLANOWANIU WŁASNEJ PRZYSZŁOŚCI

Zielona Góra to miasto średniej wielkości; z uwagi na obecność dwóch uczelni wyższych — Politechniki Zielonogórskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej określana jest mianem „małego ośrodka akademickiego” (podobnie jak Opole, Rzeszów czy Bydgoszcz). Oddalona jest od granicy polsko-niemieckiej o około 60 km, znajduje się więc w strefie zachodniego pasa granicznego. Można uznać, iż studentom zielonogórskim „bliżej” do Europy, niż np. studentom warszawskim. Zasadne i celowe wydawało się poznanie opinii studentów na ten temat, co w badaniach socjologicznych sprowadzało się do pytania, czy w swoich planach edukacyjnych i zawodowych rozważają bliskość granicy, a także, w jakim zakresie obecnie korzystają z możliwości, które stwarza położenie geograficzne. Punktem wyjścia do formułowania pewnych hipotez było założenie, iż tereny przygraniczne stanowią specyficzne środowisko wychowawcze, którego oddziaływanie winno być widoczne w planach życiowych, formułowaniu celów i kształtowaniu orientacji życiowych¹. Zielonogórcy studenci na ogół pochodzą z małych miejscowości, miasteczek i wsi znajdujących się w obrębie obecnego województwa lubuskiego. Uznając specyfikę przygranicznego środowiska wychowawczego, zakładając, iż w takich środowiskach kształtowały się „pierwotne habitusy” obecnych studentów uczelni zielonogórskich, można przypuszczać, iż bliskość granicy polsko-niemieckiej będzie ważnym wyznacznikiem ich planów życiowych. Niektórzy absolwenci szkół średnich, wykorzystując położenie geograficzne, podjęli naukę w szkołach wyższych w Niemczech (m. in. na Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą).

¹ Por. m. in. L. G o ł d y k a, *Miasto pogranicza polsko-niemieckiego jako środowisko wychowawcze*, [w:] *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej*, red. L. Gołdyka, J. Leszkowicz-Baczyński, L. Szczegółka, M. Zielińska, Zielona Góra 1997; E. N a r k i e w i c z - N i e d b a l e c, *Aksjologiczne orientacje młodzieży polskiej i niemieckiej*, [w:] *Transgraniczność...*; J. K u r z ę p a, *Młodzież pogranicza - juma*, Zielona Góra 1998.

Badania opinii społecznej prowadzone w latach 1990-1996 wskazują, iż ponad 60% dorosłych Polaków popiera integrację z Unią Europejską i interesuje się tym procesem (por. Komunikat CBOS, wrzesień 1996). Unia Europejska stawia tymczasem przed nami określone wymagania, warunki i standardy, w tym dotyczące edukacji (m. in. objęcie 80% młodzieży wykształceniem średnim ogólnokształcącym, zwiększenie do ponad 30% wskaźnika upowszechnienia szkolnictwa wyższego). Wydaje się, iż studenci jako elita intelektualna kraju winni w swoich aspiracjach edukacyjnych i zawodowych — szczególnie, jeżeli mieszkają i studiują „o rzut kamieniem” od swoich kolegów zza Odry — dostrzegać życiowe szanse wynikające z tego faktu.

Celem badań socjologicznych przeprowadzonych wśród studentów zielonogórskich w maju 1998 roku było poznanie ich opinii o uczelniach, oczekiwaniach wobec uczelni i studiów, celów i planów życiowych jako komponentów orientacji życiowych. Przeszkoleni studenci socjologii przeprowadzili badania metodą ankiety audytoryjnej po wcześniejszym sprawdzeniu narzędzia badawczego w badaniach pilotażowych.

Badaniom poddano pięciuset studentów dwóch uczelni zielonogórskich — Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego i Politechniki Zielonogórskiej. Badania prowadził zespół naukowy pracowników Instytutu Socjologii Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Próba miała charakter celowy. Po analizie zebranego materiału empirycznego opracowaniu statystycznemu poddano 444 ankiety. Respondentami byli studenci następujących kierunków studiów: budownictwo oraz marketing i zarządzanie na Politechnice (razem 201 studentów, 45,3% całej badanej zbiorowości), historia, socjologia, matematyka, germanistyka, wychowanie muzyczne, wychowanie plastyczne, pedagogika pracy socjalnej oraz marketing i zarządzanie w Wyższej Szkole Pedagogicznej (243 studentów, 54,7% badanej zbiorowości). W tabeli 1 prezentowany jest szczegółowy rozkład studentów poszczególnych kierunków studiów. Wśród badanych było 169 mężczyzn (38,1%) i 275 kobiet (61,9%), 298 (67,1%) respondentów było absolwentami liceów ogólnokształcących, 64 (14,4%) — absolwentami liceów zawodowych, 82 (18,5%) — absolwentami techników. Poddani badaniom studenci pochodzą z różnych miejscowości — są wśród nich mieszkańcy wsi, małych miasteczek i dużych miast. Najczęściej miejscowości te położone są w obszarze zachodniego pasa granicznego, dlatego też opinie badanych można uznać za opinie określonej zbiorowości mieszkańców terenów przygranicznych (inteligencji w szerokim rozumieniu). W tej perspektywie są to badania nad transgranicznością. W tabeli 2 prezentowany jest ogólny rozkład badanej zbiorowości z uwagi na miejsce pochodzenia.

Tabela 1

Liczba badanych studentów na poszczególnych kierunkach studiów

Kierunek studiów	Ogółem na kierunku	
	liczba	procent
Budownictwo	51	11,5
Marketing i zarządzanie (P)	152	34,2
Historia	63	14,2
Socjologia	33	7,4
Matematyka	40	9,0
Germanistyka	10	2,3
Wychowanie muzyczne	19	4,3
Wychowanie plastyczne	35	7,9
Pedagogika pracy socjalnej	20	4,5
Marketing i zarządzanie (WSP)	21	4,7
Ogółem	444	100,0

W tabeli 2 prezentowany jest rozkład ogólny studentów z uwagi na miejsce stałego zamieszkania (pochodzenia). Z danych wynika, iż 58,7% studentów pochodzi z miejscowości liczących mniej niż 50 tys. mieszkańców.

Tabela 2

Miejsce stałego zamieszkania studentów

Miejsce zamieszkania	Ogółem	
	liczba	procent
Wieś	75	16,9
Miasto do 10 tys. mieszkańców	39	8,8
Miasto 10-20 tys. mieszkańców	61	13,7
Miasto 20-50 tys. mieszkańców	86	19,4
Miasto 50-100 tys. mieszkańców	50	11,3
Miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	133	30,0
Razem	444	100,0

Orientacje życiowe w literaturze naukowej

Orientacje życiowe stanowią w literaturze naukowej pojęcie dość obszernie opracowane. Bliskoznaczne pojęcia to „aspiracje”, „dążenia”, „styl życia”, „plany życiowe”. O relacjach między tymi pojęciami szczegółowo pisze T. Hejnicka-Bezwińska². Jak twierdzi A. Gańczarczyk „ich cechą w pewnym stopniu konstytutywną stanowi aktywność podmiotu ukierunkowana na cel — wartość będącą subiektywnym odbiciem określonego stanu rzeczy, zabarwio-

² T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, Bydgoszcz 1991.

nym emocjonalnie. Stan taki zawsze jest relatywny w stosunku do różnych czynników zewnętrznych i wewnętrznych³.

Najczęściej orientacje życiowe definiowane są jako cele życiowe i środki ich realizacji. Problem orientacji życiowych pojawia się w badaniach nad młodzieżą, prawdopodobnie z uwagi na to, iż wgląd w jej orientacje życiowe pozwala dokonywać pewnych prognoz, a jednocześnie stosowanie takich zmiennych wyjaśniających, jak środowisko pochodzenia, płeć badanych, poziom wykształcenia rodziców, model rodziny, liczba rodzeństwa, uzyskiwane oceny szkolne, zapewnia dość czytelne korelacje i pewną łatwość w wyjaśnianiu zjawisk.

M. Ziółkowski, przyjmując, iż „orientacje są pewnymi zgeneralizowanymi tendencjami do postrzegania, wartościowania, odczuwania i reagowania na rzeczywistość społeczną”, wyróżnia następujące podstawowe elementy w obrębie orientacji: 1) wartości, 2) potoczna wiedza o rzeczywistości, 3) ocena (ewaluacja) postrzeganego stanu systemu, 4) dyspozycje do zachowań w stosunku do określonych obiektów oraz umiejętność ich programowania⁴. A. Gańczarczyk, wymieniając czynniki współwyznaczające orientacje życiowe, także uwzględnia te elementy, wzbogacając je o „racjonalną motywację” obejmującą: gotowość do autokreacji, gotowość do aktywnej orientacji w stosunku do różnych środowisk i orientacje aktywne — twórcze wobec takich wartości, jak humanizm, tolerancja, kultura, ekologia i inne, nazywając je łącznie osobowościowymi wyznacznikami orientacji. Ważną rolę w rozwoju i zmianie orientacji przypisuje czynnikom społeczno-kulturowym, wśród których wymienia m.in. społecznie podzielany system wartości w danej kulturze, rodzinne wzory nastawień do wartości życiowych, wpływ i nacisk grup przynależności, społeczne wzory sukcesu życiowego, warunki społeczno-ekonomiczne, w jakich jednostka żyje, warunki polityczne panujące na określonym terytorium i instytucje wychowujące⁵.

We wszystkich propozycjach definicji orientacji występuje pojęcie wartości. W. Adamski przedstawił oryginalną próbę przechodzenia od badania wartości do konstruowania orientacji życiowych badanych. Ma to szczególne znaczenie, gdyż autor ten badał odmienności i podobieństwa orientacji życiowych dwóch pokoleń, a analiza typologiczna wykazała różnice pokoleniowe wynikające z odmienności treści poszczególnych typów orientacji czyli układu wartości charakteryzujących poszczególne typy orientacji życiowej. Ten rodzaj analizy okazał się uzasadniony. Podobny sposób analizy zastosował A. Sułek. Wyjaśniając podobieństwo wartości, uznaje on dwuznaczność tezy, iż podobieństwo to może wynikać z wpływu rodziców na dziecko albo z wpływu

³ A. Gańczarczyk, *Orientacje życiowe młodzieży*, Katowice 1994, s. 10.

⁴ M. Ziółkowski, *Orientacje indywidualne a system społeczny*, [w:] *Orientacje społeczne jako element mentalności*, red. J. Reykowski, K. Skarżyńska, M. Ziółkowski, Warszawa 1990, s. 57, 58.

⁵ A. Gańczarczyk, *op. cit.*, s. 41 i n.

całego pokolenia rodziców na pokolenie dzieci — pierwszy rodzaj wpływu implikuje drugi, ale nie odwrotnie. Stwierdza dalej, iż „wartości kształtują się nie tyle pod wpływem wartości innych ludzi, co pod wpływem wartości najszerszej rozumianych warunków społecznych. Struktura społeczna i polityka, funkcjonowanie instytucji i praca zawodowa, poziom życia i możliwości awansu, kultura i treści masowe, tradycja i systemy normatywne, życie małych grup i struktura rodziny, klimat stosunków międzyludzkich i, oczywiście wartości i postawy innych ludzi — wszystko to składa się na owe warunki. Ich wpływ na wartości jest zwykle subtelny — wiele tu oddziaływań pośrednich, interakcji i wpływów zwrotnych”⁶.

Przyjmując założenie, iż orientacje życiowe są wypadkową cech osobowościowych, indywidualnych skłonności, społecznych uwarunkowań, historycznych wydarzeń, kształtują się w okresie nabywania kompetencji, są rezultatem socjalizacyjnych zabiegów, a dyspozycje do określonych orientacji są rozwijane w instytucjach wychowujących przy wsparciu kontroli społecznej, należy uznać jednocześnie duże rozproszenie poddawanych badaniu cech. Istotne dla rozpatrywanego problemu wydaje się stwierdzenie, że orientacje życiowe — podobnie jak doświadczenia osobnicze — mogą być różne, zawsze jednak w pewnym zakresie są wspólne dla grupy pokoleniowej. Z tego wynika, iż występowanie określonych orientacji może być znamienne dla określonego pokolenia. Odnotowanie wyraźnej zmiany w charakterze orientacji życiowych może wskazywać wystąpienie zmiany pokoleniowej. Charakter orientacji dominującej (albo brak takiej orientacji i znaczne rozproszenie składników wewnątrz orientacji) pozwala nie tylko skonstruować obraz pokolenia, ale także prognozować pewne zjawiska czy procesy społeczne. U młodych ludzi orientacje życiowe są uwarunkowane syndromem przyczyn, wśród których największą siłą oddziaływania mają: rodzina z jej wszystkimi uwarunkowaniami warstwowo-klasowymi, grupy rówieśnicze, szkoła (uczelnia). Inne ważne czynniki warunkujące orientacje to sytuacja społeczno-polityczna i ekonomiczna kraju, status kulturowy i materialny rodziny oraz właściwości biopsychiczno-genetyczne samej jednostki. Ważny też jest zasób jej wiedzy i doświadczeń.

Nie można zapominać o różnorodności kontekstów społecznych, które w zróżnicowany sposób mogą wpływać na postrzeganie rzeczywistości. W perspektywie rozważań o „wielości rzeczywistości” nabiera to szczególnego znaczenia. Pisze o tym A. Manterys:

Wielość rzeczywistości uwarunkowana jest funkcjonowaniem podmiotowych mikrokosmosów (jednostkowych interpretacji rzeczywistości) — domen aktywności jednostki ludzkiej, w których obrębie ma miejsce cechująca się swoistym stylem interpretacja rzeczywistości dokonywana przez daną istotę ludzką. Podmiotowe mikrokosmosy są więc wycelowanymi w

⁶ A. Sułek, *Wartości życiowe dwóch pokoleń*, [w:] „Kultura i Społeczeństwo” 1983, nr 2.

świat zestawami jednostkowych interpretacji wycinków rzeczywistości społeczno-kulturowej, swoistym interpretatywnym splotem emocjonalno-motywacyjnych nastawień, tendencji do działania i samych działań oraz składników intelektualnych (...) pozostających w zwrotnej relacji z mechanizmami znamionującymi dynamikę osobowości⁷.

Orientacje życiowe studentów są efektem wcześniejszych wpływów wychowawczych i środowiskowych oraz indywidualnych dążeń. Wybór określonego kierunku studiów jest elementem planu życiowego. Jest to wypadkowa wielu czynników, wśród których przypadek odgrywa czasami znaczącą rolę. Kandydaci na studia kierują się zainteresowaniami, predyspozycjami, coraz częściej sytuacją na rynku pracy (możliwościami znalezienia pracy po studiach), ale także ulegają namowom rodziców i kolegów lub wybierają kierunek uważany za „najłatwiejszy”.

Okres studiów to faza w życiu młodego człowieka, w której nabywa on kompetencje do przyszłych ról zawodowych. Zdobywa potwierdzone dyplomem wiedzę i kwalifikacje przygotowujące go do zawodu. Rola studenta wymaga określonych zachowań. F. Znaniecki pisał:

Kiedy jednostka wstępuje na uniwersytet, zamierza (z jakichkolwiek względów) podzielać niektóre wartości kulturowe z obszernego kompleksu posiadanego przez dany uniwersytet i jego członków. Są to przede wszystkim wartości duchowe (teorie naukowe, umiejętności techniczne, wzory estetyczne, ideały społeczne), których nosicielami są wykładowcy uniwersytetu. Uniwersytet posiada również instrumenty materialne potrzebne do uczestniczenia we wskazanych wartościach duchowych: biblioteki, laboratoria, infrastruktura, muzea, budynki, w których mogą być przeprowadzane działania zbiorowe itd. Dzięki przyjęciu do roli studenta jednostka uzyskuje dostęp do tych wartości i od tej chwili staje się (przynajmniej potencjalnie) związana ze wszystkimi osobami uczestniczącymi w tych wartościach. Dlatego też wspólne uczestnictwo w kulturowych dobrach uniwersytetu traktowane jest przez uczestników (*explicite* lub *implicite*) za tworzące wspólną więź społeczną, łączącą każdego z nich. Ogół członków uniwersytetu stanowi więc potencjalny krąg społeczny, do którego wchodzi nowi studenci⁸.

Studenci w różnym stopniu i z różnym zaangażowaniem uczestniczą w życiu uczelni. Prezentują wobec niej różne postawy, które są wypadkową wcześniejszych nastawień i zdobywanych w trakcie studiów doświadczeń.

Wcześniej role społeczne, sposoby wypełniania tych ról oraz nowe, nabyte w trakcie studiów role wpływają na ukształtowanie się określonego typu studenta. Można przyjąć założenie, iż między typem studenta a orientacją życiową zachodzi związek, tzn. określony sposób wypełniania roli studenta skorelowany jest z celami życiowymi, systemem wartości i tym samym z orientacjami życiowymi.

⁷ A. Manterys, *Wielość rzeczywistości w teoriach socjologicznych*, Warszawa 1997.

⁸ F. Znaniecki, *Spółeczna rola studenta uniwersytetu*, Poznań 1997, s. 55.

Typologia studentów

Podstawową rolą badanych jest rola studenta. Różne mogą być czynniki wpływające na sposoby jej wypełniania. Kandydaci na studia przychodzą na uczelnię z pewnym bagażem doświadczeń, z pewnymi wyobrażeniami roli studenta, będącymi wypadkową opowieści i doświadczeń rodziców i znajomych, przekazów literackich i filmowych. W szkołach średnich pełnili role uczniów i sposoby ich wypełniania (wzory i modele) także mogą wpływać na sposoby pełnienia ról studenta. Wyobrażenia na temat uczelni zostają poddane weryfikacji szczególnie w okresie adaptacyjnym, kiedy student przystosowuje się do warunków studiowania:

Proces uspołecznienia zachodzi w następstwie działania kadry nauczycielskiej, organizacji studenckich i samorządowych, kręgów towarzyskich i własnej aktywności studenta. Pozycję wyróżnioną w zespole determinant przypisuje się organizacji procesu dydaktycznego. Ona to przesądza o charakterze styczności kadry nauczycielskiej ze studentami i skuteczności oddziaływania jej na różne aspekty osobowości studenta. Uznanie uczelni za wyróżniony składnik nowego dla studenta środowiska wychowawczego sprawia, że wewnętrzna jej struktura i system kulturowy podlega analizie socjologicznej. Komponenty układu formalnego i nieformalnego uczelni zmieniają się w okresie biografii studenta, podobnie jej system kulturowy. Z tego powodu przystosowanie studenta jest procesem, nie zaś aktem jednorazowym. Jako proces ciągły — chociaż o różnym natężeniu — modyfikuje przebieg procesu uspołecznienia u dowolnie wybranego zbioru studentów⁹.

Różny może być zasięg przystosowania studentów. Student może przystosować się do kręgu towarzyskiego, a nie przystosować się do wymogów wykładowców; może szybko opanować techniki studiowania i dostosować się do zróżnicowanych oczekiwań pracowników dydaktycznych, i jednocześnie mieć trudności w adaptowaniu się do warunków mieszkania w domu studenckim itd. E. Hajduk pisze:

Student musi przystosować się do nowego statusu społecznego. Wyznacza go estyma społeczna przypisana do roli studenta, oczekiwania w zakresie samodzielności, aktywności kulturalnej i towarzyskiej. Wyznacza go także prawnie określona dojrzałość i towarzyszące jej obowiązki i uprawnienia obywatelskie. [...] Pojawiają się [różne] oferty w okresie, gdy kontrola decyzji studenta przez rodziców uległa ograniczeniu, a kontrola ze strony nauczycieli akademickich nie rozciąga się na inne, pozadydaktyczne rodzaje aktywności. Natomiast dojrzałość umysłowa nie zawsze odpowiada złożoności następstw społecznych i indywidualnych dokonywanych samodzielnie wyborów¹⁰.

Poddani badaniom studenci to nie nowicjusze. Celowo dobrano do próby badawczej studentów trzeciego i czwartego roku studiów. Można zakładać, iż czują się w roli studenta stosunkowo pewnie i zespół różnych uwarunkowań

⁹ E. Hajduk, *Przygotowanie studentów do warunków studiowania*, Zielona Góra 1980, s. 14.

¹⁰ *Ibidem*, s. 16.

ukształtował zbiór cech, na podstawie których można przypisać ich do określonego typu studenta.

Skonstruowano osiem typów studentów. Przydatna przy tym okazała się typologia zaproponowana przez E. Hajduka¹¹. Założono, iż nowe warunki społeczno-kulturowo-historyczne mogły zmienić wzory osobowe studenta, dlatego też poproszono studentów socjologii, by stosując metodę obserwacji uczestniczącej zweryfikowali i ewentualnie uzupełnili listę wyróżnionych typów. Efektem tej pracy jest prezentowana niżej typologia studentów.

Typ 1. Student „kujon”. Uczęszcza na wszystkie zajęcia, na ogół jest do nich przygotowany, osiąga dobre wyniki w nauce, zdaje egzaminy w terminie; zabawa towarzyska nie jest dla niego atrakcyjna, nie udziela się w żadnej innej dziedzinie, wolny czas spędza w domu. Jego wiedza nie budzi zastrzeżeń wykładowców. Skończenie studiów w terminie nie jest dla niego żadnym problemem; jest najważniejszym jego celem.

Typ 2. Student „społecznik-aktywista”. Opuszcza niektóre zajęcia, czasami się do nich nie przygotowuje; osiąga przeciętne wyniki w nauce, ma niekiedy kłopoty z zaliczeniem niektórych przedmiotów; dużo pracuje społecznie lub/i bierze czynny udział w życiu kulturalnym (gra w zespole, śpiewa w chórze, ma ambicje artystyczne), lub/i systematycznie uprawia wybraną dyscyplinę sportową, ma ambicje zostać sportowcem.

Studenci aktywni w pełnieniu innych ról łączyli swoje aspiracje z urabianiem umiejętności ułatwiających sukces na stadionie lub na estradzie. Z nim wiązał się ich prestiż w kręgach rówieśniczych. Najczęściej ustępowali dobrym studentom w umiejętnościach dydaktycznych, a także w wiedzy teoretycznej. Akceptowane przez rówieśników sukcesy ułatwiały im utrzymanie dominującego rodzaju aktywności społecznej. Organizację pracy podporządkowali zwiększaniu czasu potrzebnego na uprawianie działalności postulowanej przez inne role, a nie rolę studenta. Część z nich była dobrymi działaczami organizacji młodzieżowych¹².

Typ 3. Student „hedonista”. Na zajęcia uczęszcza regularnie, niekiedy się do nich nie przygotowuje; wyniki w nauce ma raczej dobre, na ogół zalicza i zdaje w terminie; lubi życie kawiarniano-klubowe, towarzystwo rówieśników, zabawę, imprezy — na takie zajęcia przeznaczają wolny czas. Studia to dla niego przede wszystkim okazja do dobrej zabawy.

Studenci hedoniści przejawiali aktywność umożliwiającą doznawanie przyjemności. Byli społecznie ekspansywni, a uaktywniali się w kręgach towarzyskich. [...] Aspiracje hedonistów łączyły się z uzyskiwaniem aprobaty rówieśników za udany pomysł zabawy, umiejętnie opowiedzianą anegdotę, wypełnienie humorem przerwy lub wolnego czasu. Organizację pracy podporządkowali hedoniści wygospodarowaniu czasu potrzebnego na życie towarzyskie. [...] Dominującym motywem pełnienia roli studenta była chęć unikania kłopotów związanych ze

¹¹ I d e m, *Przemiany społecznej osobowości studentów*, Zielona Góra 1982.

¹² *Ibidem*, s. 65.

współdziałaniem z wykładowcami, drugorzędny natomiast — pragnienie dorównania innym na skali osiągnięć szkolnych¹³.

Typ 4. Student „intelektualista-indywidualista”. Zajęcia obowiązkowe traktuje różnie, nie zawsze przygotowany do zajęć. Wyniki ma bardzo dobre, zalicza i zdaje w terminie, ma zainteresowania naukowe, czyta dużo wydawnictw fachowych, posiada znaczny zasób wiedzy z dziedziny, która go interesuje. Ma ambicje zostać naukowcem.

Studenci zaklasyfikowani do typu intelektualisty uprawiali swoją działalność indywidualnie i niejako poza podstawowym wzorem działań społecznych stymulowanych przez instytucje. [...] Aspiracje poznawcze łączyły się z radzeniem sobie przez tych studentów z problemem dostrzeżonym w trakcie czytania publikacji naukowej lub sformułowanym przez prowadzących zajęcia dydaktyczne. Organizację pracy podporządkowali realizacji własnego programu, nie zawsze zgodnego z oczekiwaniami wykładowców. Podstawowym kryterium oceny własnego działania i pracy wykładowców stanowiło dążenie do powiększenia zasobu wiedzy¹⁴.

Typ 5. Student „biznesmen”. Studia są dla niego okazją do „robienia interesów” i zarabkowania. Często ma na utrzymaniu rodzinę, dlatego musi łączyć studia z pracą. Do zajęć jest na ogół przygotowany, ale ma kłopoty z zaliczaniem przedmiotów, przekłada terminy egzaminów, często zdaje egzaminy poprawkowe. Mimo to udaje mu się zaliczyć kolejne lata.

Typ 6. Student „profesjonalista”. Na zajęcia obowiązkowe uczęszcza regularnie, do ćwiczeń przygotowuje się samodzielnie, osiąga dobre wyniki w nauce. Ma wyraźnie sprecyzowane cele zawodowe i studia traktuje bardzo poważnie jako etap przygotowawczy do zawodu.

Typ 7. Student „improvizator”. Do zajęć nie jest przygotowany; mówi nie na temat albo udaje, że się przygotował do innego tematu. W trakcie egzaminów potrafi urządzić prawdziwe przedstawienie. Akademickie zajęcia i egzaminy nie są zresztą miejscem, gdzie najpełniej może wykazać swoje uzdolnienia, toteż unika ich w miarę, jak na to pozwala regulamin studiów oraz osoby prowadzące zajęcia. Uprawia swoistą sztukę: nie dać się skreślić z listy studentów i studiować możliwie jak najdłużej.

Typ 8. Student „przeciętniak”. Na zajęcia uczęszcza regularnie, na ogół jest do nich przygotowany; osiąga w nauce przeciętne wyniki, które go zadowolają. Jest przeciętnie uzdolniony, przeciętnie pracowity, lubi życie towarzyskie, ale raczej jako uczestnik niż organizator. Korzysta z uroków życia akademickiego, nie wkładając dużo wysiłku w studiowanie.

¹³ *Ibidem*, s. 60, 67.

¹⁴ *Ibidem*, s. 64.

Poddanym badaniom studentom przedstawiono opisane wyżej sylwetki studentów i poproszono o dokonanie samoidentyfikacji, która miała przynieść odpowiedź na pytanie: „Która z przedstawionych sylwetek najbardziej przypomina Ciebie?” Postawiono także dwa inne pytania: „Który typ studenta uważasz za własny ideał?” oraz „Których studentów jest według Ciebie najwięcej wśród Twoich kolegów?” Oprócz samoidentyfikacji zadaniem respondentów było wskazanie własnego ideału; tak więc możliwe będzie wskazanie różnic między typem „realizowanym” a „postulowanym”. Zasadne też wydawało się poznanie opinii studentów o ich kolegach. Wyniki badań w tym zakresie prezentuje tabela 3.

Tabela 3

Typologia studentów

Typ studenta	Sylwetka własna		Sylwetka-ideał		Sylwetka popularna	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Kujon	29	6,5	61	13,7	19	4,3
Spółecznik-aktywista	46	10,4	28	6,3	28	6,3
Hedonista	145	32,7	83	18,7	165	37,2
Intelektualista-indywidualista	23	5,2	121	27,3	10	2,3
Biznesmen	7	1,6	4	0,9	8	1,8
Profesjonalista	73	16,4	108	24,3	21	4,7
Improwizator	9	2,0	6	1,4	28	6,3
Przeciętniak	102	23,0	15	3,4	154	34,7
Inne	10	2,3	18	4,2	11	2,5
Razem	444	100	444	100	444	100

Analiza danych prezentowanych w tabeli 3 wskazuje na znaczne różnice między postrzeganiem własnej sylwetki („typem realizowanym”) a ideałem („typem postulowanym”). Znacznie mniejsze różnice występują między „sylwetkami własnymi” a „popularnymi”. Badania wskazują, iż najczęściej występującymi wśród studentów zielonogórskich typami są hedoniści i przeciętniaczy. Drugą pozycję zajmują profesjonaliści i społecznicy-aktywiści. Na uwagę zasługuje fakt, iż typ studenta improwizatora jest postrzegany jako dość często obecny wśród studentów (równie często jak społecznik-aktywista, ale rzadziej niż profesjonalista). Przy samoidentyfikacji profesjonalista zajął trzecią pozycję, co oznaczałoby, iż wśród poddanych badaniom studentów było więcej profesjonalistów niż w całej populacji, lub też, że studenci mają lepszą opinię o samych sobie niż o swoich kolegach. Ideałem zdecydowanej większości badanych studentów są intelektualiści-indywidualiści i profesjonaliści (dla ponad 50% badanych), ale zaraz po nich hedoniści. Takie wyobrażenia o studentach tworzą archetyp studenta, „typ idealny”. Student, zgodnie z tymi wyobrażeniami, winien przede wszystkim zdobywać wiedzę, studia traktować poważnie, myśleć o swojej przyszłej pracy zawodowej (karierze), samodzielnie studiować wydawnictwa fachowe, a dopiero w drugiej

kolejności znajdować czas na zabawę, życie towarzyskie i imprezy. W praktyce studenci traktują studia jako okazję do dobrej zabawy, przedłużając sobie w ten sposób młodość (wydłużając okres „moratorium”).

Studia mogą pełnić zróżnicowaną funkcję w życiu młodego człowieka. Ich postrzeganie roli studiów we własnym życiu jest wypadkową własnych obserwacji (np. rodziców i znaczenia studiów w ich życiu, innych ludzi, którym studia zapewniły wysoki standard itp.), cech charakteru (np. niedojrzałości społecznej, gdy motywem podjęcia studiów jest chęć przedłużenia młodości albo „ucieczka” przed wojskiem), koncepcji własnego życia, wcześniejszych doświadczeń, aspiracji edukacyjnych i innych czynników. Respondenci odpowiadając na pytanie, jaką rolę odgrywają w ich życiu studia, mieli do wyboru następujące odpowiedzi:

1. „Są obecnie najważniejsze, przecież od nich zależy moja przyszłość. Właściwie cały swój czas poświęcam na naukę i studiowanie”. Tę odpowiedź wybrało 35 osób (7,9%).

2. „Są ważne, ale istnieje wiele innych dziedzin życia, którym poświęcam swoją uwagę. Robię, co do mnie należy, ale także bawię się, wypoczywam, staram się wykorzystać ten okres jak najlepiej na własny rozwój”. Taką postawę zadeklarowało 325 osób (73,2%).

3. „Studia są potrzebne, by uzyskać tytuł magistra (dyplom), ale okres studiów trzeba wykorzystać przede wszystkim jako czas zabawy, rozrywki, spotkań towarzyskich i wolności, bo po studiach nie będzie na to czasu”. Tę odpowiedź wybrało 47 osób (10,6%).

4. „Studiuje, bo tego oczekiwali po mnie rodzice. Gdyby to ode mnie zależało, rzuciłbym (rzuciłabym) studia i zająłbym (zajęłabym) się czymś innym np. robieniem interesów”. W tej grupie znalazło się 6 osób (1,4%).

5. „Studia podwyższają mój prestiż wśród znajomych, przyjaciół i rodziny i pozwalają zająć wyższe miejsce w hierarchii społecznej”. Na tę odpowiedź zdecydowało się 17 osób (3,8%).

Czternaście osób miało inne niż podane do wyboru opinie na temat roli studiów w ich życiu. Na ogół odpowiadały, że „wszystko po trochu” ma znaczenie.

Cele i plany życiowe studentów

Każda jednostka pragnie zrealizować w swoim życiu określone cele. Cele życiowe mają charakter długotrwałych zadań łączących się z mniej lub bardziej realną oceną sytuacji, własnych możliwości i motywacji. Są silnie związane z kręgiem kulturowym, w jakim jednostka funkcjonuje, z normami, których zinternalizowanie stało się warunkiem funkcjonowania w środowisku.

Cele życiowe są obrazem dotychczasowych doświadczeń jednostki (konstruowane są na podstawie własnej wiedzy, własnego doświadczenia i doświadczenia „znaczących innych”) i jednocześnie są wskaźnikiem jej aspiracji i ambicji. Cele życiowe mogą mieć charakter postulatywny, występować mogą wyłącznie w sferze marzeń, stanowią jednak bardzo istotny element osobowości jednostki. Pojęciem związanym z pojęciem celu życiowego jest „plan życia”, który w porównaniu z celem życia jest bardziej skonkretyzowanym obrazem pewnych zadań do wykonania. Jak pisze T. Hejnicka-Bezwińska, plan życia jest „koncepcją przyszłego życia, skonstruowaną na podstawie zinternalizowanego systemu wartości, uwzględniającą życzenia, pragnienia, zweryfikowane przez ocenę własnych możliwości i aktualnych szans tworzonych przez sytuację społeczną”¹⁵. Plan życiowy uwzględnia nie tylko aspiracje jednostki, ale także jednostkowe i społeczne warunki realizacji określonej orientacji życiowej. Plany są urzeczywistniane przez czynniki realizacyjne, u których podstaw leżą instrumentalne składniki osobowości, ściślej — składniki wykonawcze. T. Mądrzycki wskazuje, iż wyznacznikami planów życiowych są: orientacja przyszłościowa i odraczanie gratyfikacji, motywacja wewnętrzna, zainteresowania, pogląd na świat, system wartości. „Plany życiowe ludzi mogą różnić się szeregiem cech czy wymiarów, takich jak treść, wielkość (zakres), różnorodność, stopień trudności, stopień ważności, realistyczność, szczegółowość, elastyczność, rozpiętość czasowa, stopień integracji itp.”¹⁶

Plany życiowe mogą mieć charakter doraźny (krótkofalowy) oraz długofalowy. Przy ich konstruowaniu jednostka bierze pod uwagę możliwości realizacyjne, dostrzega trudności i przeszkody, które mogą uniemożliwić ich realizację, a jednocześnie uwzględnia czynniki sprzyjające. Na cele i plany życiowe, postrzeganie zagrożeń i czynników sprzyjających ich realizacji wpływają wiek, płeć, cechy osobowe (np. temperament), pochodzenie, potrzeby.

W badaniach studentów zielonogórskich uwzględniono te zmienne niezależne. Postawiono hipotezę zerową (ogólną), iż orientacje życiowe studentów (które potraktowano jako wypadkowe celów i planów życiowych) zależą od kierunku studiów, środowiska pochodzenia — cech rodziny pochodzenia i miejsca pochodzenia, płci, cech osobowościowych.

Pytania stawiane studentom, które miały dostarczyć wiedzę pozwalającą na weryfikację szczegółowych hipotez, miały charakter pytań zamkniętych z kafeterią odpowiedzi (z możliwością wskazania innych odpowiedzi). Młodzież odpowiadała także na pytanie otwarte: „Jakie życie pragniesz realizować w przyszłości (po studiach) — co będziesz chciał(a) osiągnąć, co nada sens Twojemu życiu, jakie sprawy będą najważniejsze, do czego będziesz dążył itp.?” Celem było uzyskanie odpowiedzi na pytanie badawcze co do planów ułożenia

¹⁵ T. Hejnicka-Bezwińska, *op. cit.*, s. 34.

¹⁶ T. Mądrzycki, *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*, Gdańsk 1996, s. 116.

sobie życia w przyszłości. Odpowiedzi na to pytanie dostarczają wiele znaczących informacji o właściwościach celów i planów życiowych.

Respondentom przedstawiono piętnaście celów życiowych i polecono wybrać te, które najbardziej odpowiadają ich pragnieniom (najwyżej trzy), niezależnie od możliwości realizacyjnych) i polecono uszeregować je według stopnia ważności. Rozkład odpowiedzi na to pytanie prezentowany jest w tabeli 4.

Tabela 4.

Cele życiowe studentów

Cele życiowe	1 miejsce		2 miejsce		3 miejsce	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Spokojne i wygodne życie	80	18,0	29	6,5	21	4,7
Wniesienie nowych wartości	20	4,5	11	2,5	10	2,3
Zdobycie znacznego majątku	24	5,4	35	7,9	24	5,4
Osiągnięcie poczucia pożytku z działalności	26	5,9	28	6,3	35	7,9
Realizacja wartości ideowych	27	6,1	21	4,7	25	5,6
Zdobycie wysokiej pozycji zawodowej	48	10,8	29	6,5	15	3,4
Życie w gronie przyjaciół i wesoła zabawa	10	2,3	20	4,5	36	8,1
Zdobycie władzy politycznej	3	0,7	2	0,5	2	0,5
Kształtowanie własnej osobowości	15	3,4	12	2,7	13	2,9
Zdobycie szacunku innych ludzi	51	11,5	69	15,5	43	9,7
Zdobycie sławy i uznania	8	1,8	14	3,2	6	1,4
Podróże po świecie i życie pełne przygód	15	3,4	50	11,3	73	16,4
Osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych	23	5,2	20	4,5	24	5,4
Wygodne i dostatnie życie bez pracy zawodowej	6	1,4	14	3,2	18	4,1
Założenie własnej rodziny i życie rodzinne	82	18,5	82	18,5	88	19,8
Inne	2	0,5	3	0,7	4	0,9
Razem	440	99,1	439	98,9	437	98,4

Z prezentowanych w tabeli 4 danych wynika, iż dla studentów najważniejsze w życiu jest prowadzenie spokojnego i wygodnego życia połączone ze spokojną pracą oraz założenie rodziny i życie rodzinne. Ponad 11% badanych wskazywało zdobycie szacunku innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową, a blisko 11% zdobycie wysokiej pozycji zawodowej i możliwości podejmowania decyzji o znacznym zasięgu jako pierwszoplanowe cele życiowe. Zdecydowanie małą popularnością cieszą się wśród studentów zdobycie władzy politycznej, wygodne i dostatnie życie bez konieczności podejmowania pracy zawodowej oraz sława. W kategorii drugoplanowych celów życiowych wzrastają wybory podróży po świecie i zdobycie znacznego majątku. Z badań wynika, iż jeżeli ktoś nie wybrał podróży po świecie i życia pełnego przygód jako najważniejszego celu w swoim życiu, to wybiera go na dalszym miejscu. Życie w gronie przyjaciół wybierane było jako ważny cel życiowy — ewentualnie na trzecim miejscu. Zdecydowanie rodzina i życie rodzinne dominują jako najważniejszy albo jeden z ważniejszych celów życiowych. Ważne dla studentów jest zdobycie szacunku innych ludzi przez

swoją działalność życiową i zdobycie wysokiej pozycji zawodowej. Pragną podróżować po świecie, mieć grono przyjaciół, z którymi można spędzać wesoło czas, a także celem ich jest zdobycie znacznego majątku i przywilejów z tym związanych. Zdecydowanie nie postrzegają (nie wybierają) władzy politycznej jako celu życiowego, co potwierdza tezę o apolityczności młodzieży. Nie chcą też zdobyć sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe i artystyczne ani nie pragną prowadzić wygodnego i dostatecznego życia bez konieczności podejmowania stałej pracy zawodowej. Taki obraz celów życiowych młodzieży studenckiej nie odbiega zasadniczo od obrazu celów życiowych studentów z innych ośrodków¹⁷.

Wyznaczanie celów życiowych jest wynikiem m.in. własnych doświadczeń, aspiracji i możliwości. Jednostka może wyznaczyć sobie cele nieadekwatne do jej możliwości i aspiracji. Właściwa ocena tych czynników sprzyja wytyczeniu adekwatnych celów życiowych, co z kolei warunkuje poziom zadowolenia z własnych osiągnięć. Aspiracje jednostki kształtują się pod wpływem wartości, postaw, życzeń i oczekiwań co do mających nastąpić realiów. Konstruując swój plan życia jednostka uwzględnia czynniki, które mogą pomóc jej w realizacji wyznaczonych celów życiowych i te, które jej zagrażają. Przypisywanie znaczenia określonym czynnikom jest wskaźnikiem poczucia podmiotowości jednostki, jej przekonania o wpływie na własne losy. Poddanych badaniom studentów poproszono o wskazanie czynników ich zdaniem sprzyjających realizacji wybranych celów i czynników jej zagrażających.

Wyniki badań jednoznacznie wskazują, iż czynnikiem, który studenci uznają za najbardziej sprzyjający realizacji wybranych celów życiowych, jest ich wiedza i kwalifikacje, cechy charakteru (zaradność i wytrwałość) oraz dopiero w dalszej kolejności inni ludzie (układy) oraz pieniądze. Niewielką rolę przypisują respondenci przypadkowi. Stawiają przede wszystkim na siebie.

Jako zagrażające realizacji wybranych celów postrzegają studenci przede wszystkim takie czynniki, jak śmierć, choroby i brak wiedzy. Nieszczęśliwy zbieg okoliczności i cechy osobowe były istotnymi czynnikami uznawanymi za zagrażające realizacji celów, ale raczej jako trzeciorzędne.

Na podstawie materiału empirycznego można orzec, iż studenci dość realistycznie oceniają możliwości realizacji założonych celów, czyniąc przede wszystkim siebie (własną wiedzę, umiejętności i cechy osobowe) odpowiedzialnymi za swój los. Pytani o to, w jakim stopniu wybrany przez nich kierunek studiów pozwoli na realizację celów życiowych, odpowiadali na ogół

¹⁷ N a z i m o w - K r a k o w s k a, *Cele życiowe i edukacyjne młodzieży akademickiej w zmieniającej się rzeczywistości społeczno-kulturowej*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 1997, nr 9/10; W. W r ó b l e w s k a, *Studenci o swojej przyszłości przez pryzmat studiów*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 1997, nr 9/10; M. G u s z k o w s k a, *Cele studentów podejmujących studia wychowania fizycznego*, „Pedagogika Szkoły Wyższej” 1997, nr 9/10.

pozytywnie, tzn. ok. 60% respondentów przekonanych jest (lub raczej przekonanych), iż wybrali odpowiedni kierunek studiów, ok. 14% jest zdania, iż wybrany kierunek studiów nie pozwoli im na realizację celów życiowych, a ok. 25% nie ma zdania na ten temat.

Typologia orientacji życiowych

Analiza czynnikowa nie pozwoliła wyodrębnić wśród wymienionych celów życiowych czynników, które mogłyby posłużyć do poszukiwania zależności między zmiennymi. Posługując się zaproponowaną i stosowaną przez T. Hejnicką-Bezwińską typologią modeli życia, skonstruowano sześć typów, nazywając je dalej orientacjami życiowymi. Są to:

- **orientacja minimalistyczna** — utworzona jako wiązka następujących celów życiowych: prowadzenie spokojnego i wygodnego życia połączone ze spokojną pracą, wygodne i dostatnie życie bez konieczności podejmowania stałej pracy zawodowej, założenie własnej rodziny i życie rodzinne. „Jest to model preferujący zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych i wartości egzystencjalnych. [...] typ orientacji o charakterze osobistym, egocentrycznym, powiązanej z samoograniczeniem i uprzedmiotowieniem”¹⁸;

- **orientacja hedonistyczna** — powstała jako rezultat wyboru następujących celów życiowych: życie w gronie przyjaciół, podróże po świecie i życie pełne przygód. „Cenione jest życie łatwe i przyjemne, bez napięć i konfliktów. [...] dominują reakcje obronne i przystosowawcze (jest to swoisty typ konformizmu), skierowane na maksymalizowanie przyjemności, a unikanie przykrości i cierpień, brakuje natomiast aktywności skierowanej na gromadzenie dóbr”¹⁹;

- **orientacja perfekcjonistyczna** — skonstruowana zgodnie z następującymi odpowiedziami: wniesienie wartości do dorobku ludzkiej kultury przez osiągnięcia intelektualne, naukowe, artystyczne, realizacja wartości ideowych zgodnych z własnym przekonaniem o ich słuszności, ukształtowanie własnej osobowości na wzór cenionego ideału moralnego. „Model ten preferuje perfekcjonizm w działaniu i pełnieniu ról społecznych. Motywy takiej orientacji mogą być motywami intelektualnymi, emocjonalnymi lub moralnymi”²⁰;

- **orientacja zawodowa (na pracę)** — powstała przez połączenie następujących wyborów celów życiowych: zdobycie wysokiej pozycji zawodowej i możliwości podejmowania decyzji o znacznym zasięgu, zdobycie sławy i uznania przez swoje osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne, osiągnięcie wybitnych kwalifikacji zawodowych. W tej orientacji występuje przekonanie o tym, „że uzyskanie pracy (etatu) zapewnia lub powinno zapewniać (niezależnie

¹⁸ T. Hejnicka-Bezwińska, *op. cit.*, s. 48.

¹⁹ *Ibidem*, s. 50.

²⁰ *Ibidem*, s. 49.

od jakości wykonywanej pracy) jednostce satysfakcjonujące ją miejsce w strukturze społecznej oraz dostęp do wszystkich dóbr i przywilejów z tym miejscem związanych²¹;

- *orientacja allocentryczno-socjocentryczna* — jest rezultatem połączenia następujących celów życiowych: osiągnięcie poczucia, że własna działalność jest pożyteczna dla innych, zdobycie szacunku innych ludzi przez swoją postawę osobistą i działalność życiową. „Orientacja ta łączy się z wrażliwością na potrzeby drugiego człowieka, zdolnością rozumienia drugiego człowieka i relacji międzyludzkich, gotowością niesienia pomocy drugiemu człowiekowi. [...] Wskaźnikiem tej orientacji jest gotowość jednostki do zaangażowania się w realizację idei społecznie ważnych dla mniejszych lub większych grup społecznych²²;

- *orientacja na prestiż, władzę i pieniądze* — powstała jako rezultat połączenia dwóch wyborów: zdobycie znacznego majątku, zdobycie władzy politycznej i możliwości wpływu na kształtowanie spraw społecznych i politycznych. „Jest to model będący wskaźnikiem orientacji rywalizacyjnej, w której kryterium uzyskiwania znaczenia jest posiadanie pewnych dóbr materialnych [lub władzy] wysoko cenionych w grupie odniesienia jednostki²³.

Propozycja wyodrębnienia wyżej scharakteryzowanych orientacji życiowych ma charakter arbitralny. Nie wyczerpuje wszystkich możliwości w zakresie wyboru celów życiowych. Zabieg połączenia wymienionych w kafeferii celów życiowych w orientacje życiowe miał znaczenie typologiczne i metodologiczne. Dzięki temu możliwe było zweryfikowanie hipotez o zależnościach między orientacjami życiowymi a przekonaniem o możliwościach realizacji założonych celów, znaczeniem uczelni i studiów oraz typem studenta. W tabeli 5 pokazano ogólny rozkład studentów prezentujących określony typ orientacji życiowej.

Tabela 5

Orientacje życiowe studentów zielonogórskich

Typ orientacji	Wybory bezwzględne		Wybór na jednym z trzech pierwszych miejsc	
	liczba	procent	liczba	procent
Minimalistyczna	127	28,6	420	95,5
Hedonistyczna	109	24,5	204	46,6
Perfekcjonistyczna	48	10,8	154	35,0
Zawodowa (na pracę)	45	10,1	187	42,5
Allocentryczno-socjocentryczna	78	17,6	252	57,3
Na prestiż i władzę	26	5,9	90	20,5
Inne	11	2,5	9	2,0
Ogółem	444	100		

²¹ *Ibidem*, s. 51.

²² *Ibidem*, s. 50.

²³ *Ibidem*, s. 48.

Z prezentowanych w tabeli 5 danych wynika, iż największą w wyborach bezwzględnych popularnością cieszą się orientacja minimalistyczna i hedonistyczna, najmniejszą zaś orientacja na prestiż i władzę. Po uwzględnieniu rangowania poszczególnych orientacji wynik okazuje się nieco inny, tzn. orientacja minimalistyczna wybierana jest jako jedna z trzech pierwszych podanych do wyboru; częściej w rozkładzie ogólnym (na jednym z trzech pierwszych miejsc) wybierana jest orientacja allocentryczna niż orientacja hedonistyczna, częściej orientacja zawodowa niż perfekcjonistyczna.

Istotne wydawało się skorelowanie orientacji życiowych z takimi zmiennymi, jak płeć, kierunek studiów, typ studenta, środowisko pochodzenia, wykształcenie i pozycja społeczno-zawodowa rodziców. Przyjęto założenie, iż wymienione wyżej zmienne w stopniu znacznym różnicują orientacje życiowe.

Badania wskazują, iż mężczyźni częściej niż kobiety wybierają orientacje minimalistyczną, hedonistyczną oraz na prestiż i władzę. Równie często jak kobiety wybierają orientację perfekcjonistyczną, natomiast rzadziej orientacje zawodową i allocentryczno-socjocentryczną. Taki wynik potwierdzają dane uwzględniające rangowanie poszczególnych orientacji życiowych.

Wyjaśnienie rozbieżności między wynikami zakładanymi a uzyskanymi wymaga odwołania do teorii naukowych i wiedzy o przemianach obyczajowych wynikających z rozwoju cywilizacji i będących skutkami zmiany systemowej. Na uzyskany wynik zdaje się także wpływać fakt, iż badana zbiorowość to studenci, osoby stanowiące elitę intelektualną. Wybory kobiet w tej próbie badawczej mogą odbiegać od wyborów kobiet z populacji generalnej.

W badaniach przyjęto założenie, iż wybór kierunku studiów skorelowany jest z orientacjami życiowymi. Wybór ten jest wypadkową zainteresowań, aspiracji, osiągnięć szkolnych, wpływu rodziców i namów kolegów. Wydaje się, iż przy wyborze niektórych kierunków pewną rolę odgrywa przypadek (nieudana próba dostania się na wybrany kierunek „wymusza” studiowanie na innym, na którym były jeszcze wolne miejsca itp.). Im dłużej student studiuje na danym kierunku, tym mocniejszych szuka argumentów na potwierdzenie swojego wyboru. Może to wpływać na charakter orientacji życiowych. Wyniki badań w tym zakresie prezentuje tabela 6.

Jednym z przyjętych w pracy założeń było założenie o związku między wyodrębnionymi typami studentów a orientacjami życiowymi. Wyniki badań wskazujące na istnienie takich zależności prezentowane są w tabeli 7.

Tabela 6

Kierunek studiów a orientacje życiowe (wybory bezwzględne)

Typ orientacji	Kierunek studiów																			
	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Minimalistyczna	26	53,1	58	38,7	16	25,8	15	45,5	9	22,5	2	20	11	57,9	12	35,3	11	55	8	31,8
Hedonistyczna	2	4,1	10	6,7	5	8,1	-	-	3	7,5	1	10	-	-	4	11,8	-	-	-	-
Perfekcjonistyczna	4	8,2	16	10,7	13	21,0	3	9,1	5	12,5	1	10	6	31,6	9	26,5	3	15	2	9,5
Zawod.	9	18,4	28	18,7	5	8,1	7	21,2	15	37,5	3	30	2	10,5	-	-	4	20	6	28,6
Allocentryczno-socjocentryczna	7	14,3	28	18,7	16	25,8	4	12,1	6	15	3	30	-	-	8	23,5	1	5,0	4	19,0
Władza i prestiż	1	2,0	10	6,7	7	11,3	4	12,1	2	5,0	-	-	-	-	1	2,9	1	5,0	1	4,8
Razem	49	100	150	100	62	100	33	100	40	100	10	100	19	100	34	100	20	100	21	100

df = 45, $\chi^2 = 0,003$

1. budownictwo, 2. marketing i zarządzanie (Politechnika), 3. historia, 4. socjologia, 5. matematyka, 26. germanistyka, 7. muzyka, 8. wychowanie plastyczne, 9. pedagogika pracy socjalnej, 10. marketing i zarządzanie (WSP)

Tabela 7

Typy studentów a orientacje życiowe (rozkład ogólny)

Typ orientacji	Typy studentów															
	1		2		3		4		5		6		7		8	
Minimalistyczna	12	42,9	13	28,9	62	43,1	7	30,4	3	42,9	23	31,9	1	11,1	45	44,6
Hedonistyczna	1	3,6	1	2,2	9	6,3	-	-	-	-	3	4,2	3	33,3	5	5,0
Perfekcjonistyczna	2	7,1	14	31,1	13	9,0	7	30,4	1	14,3	9	12,5	1	11,1	14	13,9
Zawodowa	6	21,4	4	8,9	26	18,1	2	8,7	2	28,6	20	27,8	-	-	17	16,8
Allocentryczno-socjocentryczna	7	25,0	11	24,4	23	16,0	5	21,7	1	14,2	14	19,4	1	11,1	14	13,9
Władza+prestiz	-	100,0	2	4,4	11	7,6	2	8,7	-	-	3	4,2	3	33,3	6	5,9
Ogółem	28		45	100,0	144	100,0	23	100,0	7	100,0	72	100,0	9	100,0	101	100,0

df=35, $\chi^2=0,001$

1. kujon, 2. społecznik-aktywista, 3. hedonista, 4. indywidualista - intelektualista,
5. biznesmen, 6. profesjonalista, 7. improwizator, 8. przeciętniak

Wyniki badań wskazują, iż istnieje istotny statystycznie związek między typami studentów a orientacjami życiowymi. Wskazują jednocześnie, iż środowisko pochodzenia, obecne miejsce zamieszkania oraz wykształcenie i pozycja społeczno-zawodowa rodziców w mniejszym stopniu wpływają na orientacje życiowe studentów niż płeć, kierunek studiów i typy studentów (brak istotnych statystycznie zależności).

Miejsce granicy polsko-niemieckiej w planach życiowych studentów

Położenie Zielonej Góry stosunkowo niedaleko od granicy polsko-niemieckiej stanowić może pewną szansę. Wydawało się, iż studenci jako elita intelektualna będą w swoich planach życiowych uwzględniać tę okoliczność. Możliwości korzystania z zasobów bibliotecznych uczelni niemieckich, kontakty ze studentami spoza granicy, dostępność instytucji kulturalnych jest wszak nieograniczona. Uczelnie zielonogórskie utrzymują żywe kontakty z uczelniami i instytutami naukowymi z Niemiec. Organizowane są liczne konferencje, na które zapraszani są goście zza Odry, prowadzone są wspólne badania przez zespoły międzynarodowe, szereg publikacji ukazuje się w języku niemieckim; wszystko to wskazuje na sprzyjający klimat do studenckich kontaktów.

Zapytano respondentów, czy usytuowanie uczelni (stosunkowo blisko granicy polsko-niemieckiej) wpływa na ich plany edukacyjne. Uzyskano następujące odpowiedzi: zdecydowanie tak - 42 (9,5%), raczej tak - 58 (13,1%), raczej nie - 117 (26,4%), zdecydowanie nie - 114 (25,7%), trudno powiedzieć - 112 (25,2%). Wyniki badań wskazują, iż 22,6% ogółu badanych planując swoją przyszłość bierze pod uwagę oferty nauki, a także pracy za granicą. 1/4 badanych nie jest zdecydowana, prawdopodobnie część z nich po uzyskaniu atrakcyjnej oferty przyłączyłaby się do poprzedników. Ponad połowa w ogóle nie uwzględnia możliwości skorzystania z bliskości granicy. Najczęściej przyczyną jest bariera językowa i lęk przed nieznanym.

Na pytanie: „Czy obecnie korzystasz z bliskości granicy?” studenci odpowiedzieli: tak - robię tam zakupy - 123 (27,7%), odwiedzam znajomych - 26 (5,9%), korzystam z instytucji kulturalnych, sportowych itp. - 9 (2,0%), raczej rzadko (raz w roku) przekraczam granicę - 247 (55,6%), nigdy nie byłem (am) za granicą - 36 (8,1%).

Pracę zarobkową za granicą podejmowało 11,3% badanych 1-3 razy, a 8,8% badanych 4 i więcej razy.

Uzasadnione wydawało się zweryfikowanie założenia, iż prezentowany przez studentów typ orientacji życiowej może wpływać na ich opinie o miejscu granicy w planowaniu własnej przyszłości. Badania empiryczne wskazały istotne statystycznie zależności między orientacjami a celami wyjazdów za

zachodnią granicę, natomiast nie wykazały takich zależności między orientacjami a planami edukacyjnymi czy zawodowymi związanymi z koniecznością wyjazdu do Niemiec. Stwierdzić jedynie można, iż studenci prezentujący orientację perfekcjonistyczną zdecydowanie częściej niż pozostali biorą pod uwagę możliwości podjęcia dalszej nauki czy pracy za Odrą, natomiast reprezentanci orientacji minimalistycznej zdecydowanie nie uwzględniają tego w swoich planach życiowych. Na zakupy i w celach rozrywkowo-rekreacyjnych częściej wyjeżdżają reprezentanci orientacji konformistyczno-hedonistycznej niż pozostali.

* * *

Celem badań socjologicznych prowadzonych wśród studentów uczelni zielonogórskich było poznanie ich opinii o uczelniach, ich celów i planów życiowych jako komponentów orientacji życiowych. Założono, iż położenie geograficzne Zielonej Góry (stosunkowo blisko granicy polsko-niemieckiej) wpływa na plany edukacyjne i zawodowe młodzieży. Wyniki badań wskazują, iż w zasadzie nie ma to znaczenia. Studenci uczelni zielonogórskich nie odbiegają wizerunkiem od studentów innych ośrodków akademickich, a bliskość granicy i związane z tym potencjalne możliwości nie wpływają na charakter i treść ich planów życiowych.

Konkluzja z przeprowadzonych badań sprowadza się do stwierdzenia, iż samo położenie geograficzne nie implikuje określonych sposobów zachowań. Okres, jaki upłynął od otwarcia granic, wydaje się zbyt krótki, by mogły się utrwalić określone postawy. Studenci uczelni zielonogórskich znajdujący się geograficznie „bliżej Europy” niż np. studenci warszawscy, mentalnie są od niej oddaleni bardziej niż ich koledzy z większych ośrodków. Można to zjawisko wyjaśniać na wiele sposobów. Nie zmieni to faktu, iż wśród studentów uczelni znajdujących się na pograniczu polsko-niemieckim brakuje po prostu świadomości, jaką studiowanie właśnie tutaj jest dla nich szansą. Bariera językowa jest tylko wygodnym pretekstem i usprawiedliwieniem orientacji minimalistycznej i własnego lenistwa. Wszak nauka języków obcych to nie „magiczna sztuczka” — można je opanować. Wydaje się, iż Niemcy i dalej Europa to w świadomości studentów uczelni zielonogórskich odległa galaktyka, a swoją przyszłość widzą przede wszystkim „tu i teraz”. Nie można jednak wykluczyć zmian tej mentalności w najbliższej przyszłości, gdy rynek pracy będzie stawiał nowe wymagania, a potencjalne szanse i możliwości staną się realnym wyzwaniem dla operatywności i kreatywnych zachowań.

Maria Zielińska

LEBENSORIENTIERUNG UND LEBENSZIELE DER IN ZIELONA GÓRA STUDIERENDEN. DEUTSCH-POLNISCHE GRENZE IN DER PLANUNG DER ZUKUNFT

Zusammenfassung

In dem Artikel stellte man die Ergebnisse der unter Studenten beider Hochschulen in Zielona Góra, der Pädagogischen Hochschule und der Technischen Universität durchgeführten Untersuchungen dar.

In Hinsicht auf die geographische Lage der Stadt (Nähe der deutsch-polnischen Grenze) können diese Forschungen als diejenigen angesehen werden, die der weit verstandenen grenzüberschreitenden Problematik angehören.

Für eine solche Auffassung spricht auch die Tatsache, daß die in Zielona Góra studierenden Jugendlichen überwiegend aus den im Grenzgebiet gelegenen Ortschaften kommen.

Es wurde angenommen, daß die Grenzgebiete ein spezifisches Erziehungsmilieu bilden, dessen Auswirkungen die Lebenspläne, die angestrebten Ziele und Lebenseinstellungen stark beeinflussen. Der Lebensplan ist im Vergleich zu der Lebensorientierung ein mehr konkretes Bild eigenen Lebens, eine Konzeption, die nicht nur bevorzugt, sondern zur Durchführung gewählt wird. Der Lebensplan berücksichtigt nicht nur die Aspirationen eines Individuums, sondern auch die einzelnen und gesellschaftlichen Bedingungen, die bei der Realisierung einer bestimmten Lebensorientierung zu erfüllen sind.

In den Forschungen bediente man sich der Annahme, daß die Studenten aus Zielona Góra öfter als die in den zentral gelegenen Städten Studierenden in ihre Bildungs- und Berufspläne die Möglichkeit aufnehmen, im Ausland zu lernen und zu arbeiten.

Im Artikel präsentiert man die Ergebnisse solcher Forschungen. Sie trugen dazu bei, zwischen bestimmten wesentlichen Eigenschaften der Studentengemeinschaft unterscheiden zu können. Es wurden Studententypen gezeigt, ihre Ziele und Lebensorientierung besprochen sowie die ihnen zugrunde liegenden Bedingungen genannt.

Die in den Forschungen angenommene These, die Nähe der deutsch-polnischen Grenze übe einen erheblichen Einfluß auf die Lebenspläne der Studenten aus, konnte empirisch nicht bestätigt werden. Die erzielten Ergebnisse erlauben keine eindeutige Interpretation.

Eine der Ursachen, die die bestehenden durch die geographische Lage der Hochschulen bedingten Möglichkeiten nicht in Anspruch nehmen läßt, ist immer noch die Sprachbarriere, auch wenn die Studenten im Vergleich zur vorherigen Generation die Fremdsprachen immer lieber und zielbewußter lernen.

In ihrer auf die eigene Zukunft bezogenen Denkweise konnten noch keine mit eigener Berufskarriere verbundenen Schemata eingepreßt werden. Man kann hier gewisse Bewußtseinsänderungen erwarten, da der Arbeitsmarkt immer neue Anforderungen stellt und die von den ausländischen Arbeitgebern angebotenen Stellen zu einer realen Chance für die Absolventen der Hochschulen in Zielona Góra werden.